

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра технологій у рослинництві та захисту рослин

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

методичні вказівки до проведення практичних занять для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня освітньої програми «Агрономія» за кредитно-трансферною системою навчання

Стратегія сталого розвитку в сільському господарстві. Методичні вказівки до проведення практичних занять для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня освітньої програми «Агрономія» за кредитно-трансферною системою навчання / Л.А. Козак - Біла Церква. - 2019. - 60 с.

Методичні вказівки призначені для студентів агробиотехнологічного факультету спеціальності 201 – «Агрономія» з метою запровадження кредитно-трансферної системи організації навчального процесу. Основне завдання полягає в підвищенні рівня конкурентоспроможності українського фахівця, його мобільності на європейському ринку освіти та праці.

Мета - сформувати у студента систему теоретичних та практичних знань стратегії сталого розвитку в сільському господарстві на практичних заняттях.

Методичні розробки з курсу «Стратегія сталого розвитку в сільському господарстві» складені з урахуванням загальних особливостей та рекомендацій Міністерства освіти і науки України. Вони сприятимуть більш глибокому засвоєнню студентами мети, цілей та індикаторів сталого розвитку, сприятимуть покращенню знань студентів при вивченні дисципліни на практичних заняттях.

Рецензент зав. кафедри генетики, селекції і насінництва с.-г. культур, канд. с.-г. наук, доцент **М.В. Лозінський**

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ»	6
3. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ. МОДУЛЬ 1.	7
3.1. МЕТА ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	7
3.2. РОЗРОБИТИ ХАРАКТЕРИСТИКУ ТЕРИТОРІЇ	9
3.3. ОПИСАТИ ПРИРОДНІ РЕСУРСИ	10
3.4. ДАТИ ХАРАКТЕРИСТИКУ ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ	10
3.5. СКЛАСТИ ОПИС ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ	10
3.6. ВСТАНОВИТИ СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ТА ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	11
3.7. ОПИСАТИ СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	12
3.8. ОПИСАТИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	14
3.9. ОХАРАКТЕРИЗУВАТИ РЕКРЕАЦІЙНО ТУРИСТИЧНИЙ КОМПЛЕКС	15
3.10. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОМИСЛОВОСТІ	17
3.11. ОЦІНИТИ ЛІСОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС	19
3.12. РОЛЬ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ	20
3.13. ОПИСАТИ СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ	24
3.14. ЗНАЧЕННЯ ТЕХНОГЕННОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	26
4. АГРАРНИЙ СЕКТОР РЕГІОНІВ. МОДУЛЬ 2.	31
4.1. Сталий розвиток рослинництва, як складової частини сільськогосподарського виробництва	36
4.2. Землеробство в концепції сталого розвитку сільського господарства	38
4.3. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку	39
4.4. Ґрунтознавство, як складова сталого розвитку агрономії	45
4.5. Захист рослин, як складова сталого розвитку агрономії	47
4.6. Селекція, як важливий фактор сталого розвитку сільського господарства	48
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	50

ВСТУП

Трансформаційні процеси, які відбуваються в соціально-економічному житті України, ставлять нові вимоги до їх державного регулювання. Практика макроекономічного розвитку черговий раз підтвердила, що ефективне функціонування соціально орієнтованого ринкового механізму неможливе без активної державної соціально-економічної політики. Цьому підтвердженням є і світовий досвід, суть якого полягає в тому, що жодна держава, включаючи і ті, де впродовж століть відпрацьовувався і утверджувався механізм ринкового саморегулювання, не виходили із кризи без чіткої концепції, програми дій, без застосовування, в тому числі на певний термін, жорсткого регламентування. Тим актуальнішим це є для країн перехідної економіки, де формування ринкового середовища знаходиться на початковій стадії.

Таким чином, цілком очевидним на сучасному етапі розвитку України та її регіонів є той факт, що система розробки концепцій, прогнозування, планування і розробка програм соціально-економічного розвитку повинні стати структурно-визначальною складовою загальної системи державного регулювання, дієвим інструментом реалізації економічної політики держави. В них повинен бути представлений розгалужений та узгоджений комплекс перспективних заходів та стратегічних завдань, який уможливує переведення економіки України на траєкторію економічного зростання.

Розробка сталого розвитку території повинна розроблятися у відповідності із вказаними фундаментальними підходами в політиці державотворення та ринкових трансформацій, вимогами Закону України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України", проектом Концепції сталого розвитку України і іншими базовими документами. В той же час розробка сталого розвитку територій відрізняється від структури загальнодержавних програмних документів як така, що враховує специфіку регіонального планування, особливості соціально-економічного розвитку регіону та конкретику сучасних його проблем. Її основне завдання - визначити пріоритетні напрями створення реальних умов для поліпшення добробуту населення, вирішення його соціальних проблем на основі підвищення ефективності функціонування регіональної економіки через структурну реорганізацію, більш ефективного використання кліматичних, мінерально-сировинних та геоелектричних чинників.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Згідно з навчальним планом на 2019–2020 навчальний рік, на вивчення дисципліни «Стратегія сталого розвитку в сільському господарстві» для денної форми навчання виділено всього 120 академічних годин (4 кредити ECTS), у т.ч. аудиторних – 44 години (лекції – 30, практичні заняття – 14), самостійна робота студентів – 76 годин.

Опис навчальної дисципліни за показниками та формами навчання наведено в таблиці:

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 20 Аграрні науки та продовольство	За вибором	
Модулів – 1	Спеціальність: Агрономія	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		1-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання Елементи сталого розвитку в конкр. умовах		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		2 -й	3 -й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Магістр	30 - год.	6 - год.
		Практичні, семінарські	
		14 - год.	4 - год.
		Лабораторні	
		немає - год.	немає - год.
		Самостійна робота	
		46 - год.	80 - год.
		Індивідуальні завдання: 24 - год.	
Вид контролю:			
	залік	залік	

Примітка:

Відсоток кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання - 51% до 49%

для заочної форми навчання - 11% до 89%

Метою викладання дисципліни є підготовка сучасного фахівця аграрного сектору до практичного володіння методами, індикаторами та принципами сталого розвитку сільського господарства, їх умілого застосування на практиці.

Завдання дисципліни:

1. Ознайомлення з генезою сталого розвитку. Вивчення історичних аспектів сталого розвитку.
2. Вивчити та використовувати на практиці показники, індикатори та методи сталого розвитку.
3. Вивчити особливості сталого розвитку українського сільського господарства на сучасному етапі.
4. Вивчити та навчитись застосовувати практично складові сталого розвитку: економічну, екологічну, соціальну.
5. Вивчити та використовувати практично елементи сталого розвитку в агрономії.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: генезу сталого розвитку; історичні аспекти сталого розвитку; показники, індикатори та методи сталого розвитку; особливості сталого розвитку українського сільського господарства; складові сталого розвитку: економічну, екологічну, соціальну; елементи сталого розвитку в агрономії.

вміти: практично володіти методами, індикаторами та принципами сталого розвитку сільського господарства, їх уміло застосовувати на практиці.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ»

Змістовий модуль 1. Сталий розвиток. Генеза. Принципи та індикатори.

Тема 1. Вступна лекція. Генеза ідеї сталого розвитку. Програма курсу та оцінювання за кредитно-модульною системою. Чинники і підходи сталого розвитку. Партиципативний підхід сталого розвитку

Тема 2. Показники сталого розвитку. Індикатори та методи сталого розвитку. Складові сталого розвитку. Сталий розвиток і економіка

Тема 3. Сталий розвиток українського сільського господарства. Концепція

сталого розвитку сільських територій України

Тема 4. Екологічні аспекти сталого розвитку. Соціальний чинник сталого розвитку. Енергетична база та технічні засоби сталого розвитку сільського господарства

Змістовий модуль 2. Сталий розвиток у агрономії

Тема 5. Сталий розвиток у ґрунтознавстві

Тема 6. Землеробство в концепції сталого розвитку сільського господарства

Тема 7. Органічне землеробство та альтернативні системи сільського господарювання

Тема 8. Сталий розвиток рослинництва, як складової частини сільськогосподарського виробництва

Тема 9. Селекція, як важливий фактор стабілізації розвитку сільського господарства

Тема 10. Складові концепції сталого розвитку в захисті рослин

3. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ. МОДУЛЬ 1.

3.1. МЕТА ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Потрібно внести пояснення мети і завдань сталого розвитку населеного пункту, міста, району, області.

Мета сталого розвитку полягає у рівності всіх поколінь і людей у кожному поколінні, у оптимальному використанні потенційних можливостей суспільства при збалансованості суспільного розвитку і потенціалу навколишнього природного середовища (НПС).

Сталий розвиток території - це соціально, економічно і екологічно збалансований його розвиток та господарського комплексу, що веде до гармонізації використання продуктивних сил, задоволення потреб населення і можливостей НПС регіону.

Метою Концепції сталого розвитку території слід вважати: забезпечення динамічного соціально-економічного зростання, збереження навколишнього середовища, раціональне використання та відтворення природно-сировинного

потенціалу, задоволення потреб населення регіону на основі розбудови високоефективних економіки та системи управління господарським комплексом, стимулювання структурних ринкових перетворень, залучення наявних геоелектронічних, природних, мінерально-сировинних і трудових ресурсів.

Забезпечення сталого розвитку території має базуватися на комплексі притаманних області сприятливих географічних, історичних, геоелектронічних, демографічних, соціально-електронічних, рекреаційних та екологічних особливостей та стимулювати вирішення проблем, що зумовлені факторами лімітуючого характеру - площі земель, низький рівень індустриального розвитку, людські ресурси, складні умови проживання в гірській місцевості, високий ризик сільськогосподарської діяльності, тощо.

Необхідно зазначити **основні завдання сталого розвитку території**, наприклад:

- економічне зростання території - створення умов, мотивів і гарантій високопродуктивної праці населення для досягнення сучасної якості життя на основі подальшої розбудови в регіоні соціально-орієнтованої ринкової економіки;
- раціональне і ефективне використання природних ресурсів - створення системи гарантій науково-обґрунтованого використання природних ресурсів на основі розумного балансу потреб та можливостей регіону;
- охорону навколишнього середовища - створення умов для реалізації екологічного імперативу при розвитку всіх виробництв, пріоритетного розвитку туристично-рекреаційного та лікувально-оздоровчого комплексу.

Вказати на яких **принципах базується сталий розвиток територій**, наприклад:

- гармонізації співіснування людини і природи;
- забезпечення потреб сучасного і створення умов для майбутніх поколінь;
- збереження та відтворення навколишнього природного середовища;
- взаємної відповідальності органів влади, підприємницьких структур та населення за сталий розвиток краю;

- відкритості та прозорості соціально-економічної політики та участі всіх верств населення в реалізації стратегії сталого розвитку території.

Стратегія сталого розвитку повинна враховуватися при розробці та реалізації програм соціально-економічного розвитку області на близьку і тривалу перспективу та має стати стрижневою основою діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

3.2. РОЗРОБИТИ ХАРАКТЕРИСТИКУ ТЕРИТОРІЇ

Потенціал народногосподарського комплексу

Зазначити питому вагу за територією серед інших регіонів.

Вплив історичних, природно-географічних і економічних факторів на розвиток даної території.

Вказати існуючі ґрунтово-кліматичні умови, проблеми, які не дозволяли розвивати багатогалузеве сільськогосподарське виробництво та задовольняти потреби населення в продовольчих ресурсах. Зробити аналіз трудових ресурсів: вікова структура, трудова міграція, показники забезпеченості елементами соціальної і виробничої інфраструктури, рівень грошових доходів населення, рівень безробіття, частка промисловості у створенні валової доданої вартості, структура виробництва, питома вага різних галузей, реформування відносин власності, реструктуризація підприємств.

Туристично-рекреаційне забезпечення як пріоритетний напрямок розвитку економіки території(ландшафти, природні об'єкти, культурні, історичні, етнічні традиції, мережа туристично-рекреаційних та санаторно-лікувальних закладів, зацікавленість іноземних туристів у відвідинах регіону, зелений сільський туризм.

Опис виробничої інфраструктури території - транспортна мережа, що включає залізничний, автомобільний, повітряний та трубопровідний транспорт, система зв'язку, міжнародна система телефонного обміну та мобільного зв'язку.

Розвиток ринкової інфраструктури та фондового ринку, банки, фінансові послуги.

Розвиток аграрного сектору. Посівні площі, культури, виробництво сільськогосподарської продукції, у тому числі органічного виробництва.

3.3. ОПИСАТИ ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Вказати природні ресурси даної території, які забезпечують сировинну базу для функціонування галузей промисловості (географічне розташування, ліси, мінерально-сировинна база, природно-рекреаційний і курортний потенціал, джерела мінеральних вод, ґрунти регіону).

3.4. ДАТИ ХАРАКТЕРИСТИКУ ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ

Чисельність населення, у відсотках співвідношення міського та сільського населення, середній вік населення , кількість працездатних осіб, надлишок трудових ресурсів, трудова міграція, офіційний рівень безробіття, частка прихованого безробіття, вартість робочої сили, середня заробітна плата в порівнянні з Україною, специфічні демографічні показники, що характеризують територію, населені пункти.

3.5. СКЛАСТИ ОПИС ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Зробити системний аналіз впливу всіх компонентів, чинників на довкілля з використанням ландшафтного (басейнового) підходу (вплив промисловості, с/г комплексу, виробничої інфраструктури, туристично-рекреаційної галузі, розміщення та утилізації відходів, еродованість земель).

Вказати унікальність природної екологічної системи території на фоні інших регіонів України, інтегральні показники перетвореності території .

Рівень сукупного прояву небезпечних геологічних процесів, таких, як зсуви, селі, бічна річкова і площинна ерозія, карсти, підвищена сейсмічність.

Наявність та стан існуючих очисних споруд , технічні можливості з очищення питної води і забезпечення нею в достатній кількості населення (небезпека виникнення та поширення інфекційних захворювань), екологічний стан у водоохоронних зонах і прибережних смугах на потічках і річках території , що може бути наслідком відсутності у сільській місцевості комунальних служб та

недостатньої участі населення у підтримці належного санітарного стану.

3.6. ВСТАНОВИТИ СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ТА ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Фактори регіонального розвитку

Політика сталого розвитку території базується на врахуванні комплексу об'єктивних та суб'єктивних факторів сприятливого та лімітуючого характеру. До числа перших слід віднести такі фактори:

- географічний - вигідне географічне положення створює їй певні переваги для прискореної інтеграції в європейські структури;
- історичний - своєрідність краю, де збереглась висока культура господарювання, традиції і навички місцевого населення, що в поєднанні з близькістю країн Західної Європи створює передумови для швидкої адаптації населення до ринкових умов господарювання;
- економічний - досягнення позитивних структурних зрушень, що служить вагомою передумовою для поступового економічного зростання;
- транспортний - розвинення мережі автомобільних доріг та залізниць з врахуванням зручного географічного положення може принести реальну вигоду території;
- природний - наявність унікальних природних ресурсів: мінеральних вод, лісів, значних запасів підземних і поверхневих вод, інших корисних копалин індустріального значення, ландшафтно-кліматичних зон;
- рекреаційний - володіння потужним природним потенціалом для санаторно-курортного лікування та оздоровлення людей, який може перетворити рекреаційну сферу в одну з провідних галузей економіки регіону;
- екологічний - рівень антропогенного забруднення довкілля та його виняткова екологічна роль може сприяти позитивному іміджу території.

Поряд з існуванням зазначених вище переваг треба враховувати реальні фактори лімітуючого характеру, які мають суттєвий вплив на соціально-економічні і екологічні процеси тепер і в перспективі. Серед них:

- відсутність необхідної нормативно-правової бази врегулювання взаємовідносин між центром і регіонами та ефективної державної регіональної політики;
- дефіцит сільськогосподарських угідь та низька врожайність багатьох сільськогосподарських культур;
- надлишковість трудових ресурсів, що має соціально-небезпечний характер;
- високий ризик виникнення небезпечних природних стихійних явищ, що створює загрозу життєдіяльності населення;
- складні умови проживання і господарської діяльності на певній місцевості;
- велика залежність території від поставок енергоносіїв;
- обмеженість внутрішніх фінансово-кредитних ресурсів.

Об'єктивна оцінка позитивних і негативних факторів вимагає їх всебічного врахування при розробці стратегії та визначенні пріоритетних завдань сталого розвитку області, реалізація яких залежить від цілого ряду чинників, в тому числі від можливостей реального фінансового забезпечення програм і проектів.

3.7. ОПИСАТИ СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Стратегічна мета сталого розвитку території полягає у становленні на основі сприятливого інвестиційного клімату високоефективної соціально орієнтованої економічної системи ринкового типу, яка забезпечить мотивацію до активної діяльності як основного засобу зростання добробуту населення і створить умови для збереження якості навколишнього середовища, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу та інтеграції у світове економічне співтовариство.

Навести та обґрунтувати завдання для досягнення поставленої мети які потребують вирішення, наприклад :

поліпшення якості життя та соціального забезпечення людей за

- рахунок економічного зростання;
- створення умов для продуктивної зайнятості населення;
- забезпечення потреб всіх верств населення в послугах охорони здоров'я, освіти, культури, спорту, соціальній підтримці, житлі;

- продовження структурного реформування освіти, впровадження гнучких і короткотермінових програм підготовки та перепідготовки кадрів;
- розвиток регіонального споживчого ринку, доведення до норм забезпеченості населення продуктами харчування, основними товарами масового попиту, платними послугами;
- перетворення краю на міжнародний санаторно-курортний та туристичний регіон, в тому числі зеленого сільського туризму;
- досягнення стійкого зростання валової доданої вартості на базі фінансової стабільності, ефективного використання існуючого виробничого потенціалу, адаптації підприємств до ринкових умов і послідовного нарощування інвестиційних ресурсів;
- технічне і технологічне переозброєння та модернізація підприємств на базі досягнень науково-технічного прогресу із зменшенням частки енерго-, матеріало- та трудомістких виробництв;
- раціональне використання природних ресурсів, науково-технічного та інтелектуального потенціалу регіону;
- розвиток сировинної бази для видобувної і переробної промисловості;
- створення єдиної регіональної системи зовнішньоекономічної діяльності, розширення виробничих, торгових і науково-технічних зв'язків з іноземними партнерами, збільшення експорту продукції, робіт і послуг;
- розвиток спеціальної економічної зони, переваг територій пріоритетного розвитку, технопарків, технополісів, облаштування державних кордонів і налагодження на новій основі системи зв'язків між прикордонними регіонами;
- розвиток депресивних територій, особливо тих, які постраждали від стихійного лиха;
- розвиток мережі виробничої і соціальної інфраструктури (насамперед у гірських населених пунктах);
- проведення екологічного обґрунтування розміщення продуктивних сил території;
- інформатизація всіх сфер соціально-економічної діяльності;
- відновлення і збереження навколишнього природного середовища, підземних запасів питної води, очистка річок і поверхневих водоймищ, скорочення

викидів забруднюючих речовин в атмосферу, припинення викидів неочищених промислових і побутових стоків у відкриті водойми, створення надійних систем протиаварійного захисту території.

3.8. ОПИСАТИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Основна мета активізації інвестиційної діяльності території полягає в тому, щоб через нарощування обсягів виробництва і поліпшення економічного стану суб'єктів підприємницької діяльності досягнути підвищення рівня життя населення та збільшення обсягу джерел власних інвестиційних ресурсів.

Вказати пріоритетні напрями інвестиційної політики, тобто:

забезпечення державними інвестиціями первинних умов для залучення приватних та іноземних інвестицій у пріоритетні галузі економіки;

формування регіональної інвестиційної та фінансової інфраструктури: страхових, консалтингових, аудиторських фірм, іпотечних та інвестиційних банків, формування та розвиток інноваційної інфраструктури, пристосованої до ринкового середовища; пайових, пенсійних фондів для залучення заощаджень населення;

залучення коштів вітчизняних та іноземних інвесторів через вдосконалення механізму інвестиційної привабливості регіону;

використання кредитних ліній та залучення кредитів, грантів міжнародних фінансових організацій;

використання міжнародних програм для малого та середнього бізнесу;

Слід забезпечувати комплексний підхід щодо інвестиційної діяльності, підтримки пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку, який передбачає використання бюджетних коштів переважно в соціальних та стратегічних базових сферах, а коштів суб'єктів підприємницької діяльності - в інших, прибутково більш привабливих сферах.

До складових механізму вдосконалення інвестиційної привабливості відносяться:

маркетинг інвестиційних проектів підприємств за межами даної території;

моніторинг договорів купівлі-продажу пакетів акцій в процесі приватизації

державних підприємств у частині виконання покупцями взятих інвестиційних зобов'язань,

передача об'єктів соціально-культурної сфери з балансу підприємств на баланс місцевих органів виконавчої влади;

налагодження прямих зв'язків з іноземними інвестиційними структурами та інституціями;

покращення інформованості учасників інвестиційного процесу і підвищення прозорості інвестиційного ринку;

зниження екологічних та кримінальних ризиків в регіоні;

розробка та реалізація міжрегіональних та міжнародних договорів про співпрацю, прискорення входження регіону в європейську економічну інтеграцію, міжнародні фінансові організації;

проведення інформаційно-рекламної діяльності для створення іміджу регіону як привабливого місця вкладання інвестицій;

надання іноземним інвесторам інформації з питань адміністративних дій та нормативно-правової бази, необхідних для здійснення інвестицій;

створення в області інноваційних та посередницьких структур (бізнес-інкубаторів, центрів тощо), які сприятимуть залученню інвестицій та стимулюванню ділової активності в регіоні.

3.9. ОХАРАКТЕРИЗУВАТИ РЕКРЕАЦІЙНО ТУРИСТИЧНИЙ КОМПЛЕКС

Навести пріоритетні напрямками розвитку туристично-рекреаційного комплексу:

оздоровчо-лікувальна діяльність;

зелений сільський туризм;

пізнавальний туризм (пішохідний туризм, екскурсії тощо).

Для розвитку вказаних напрямів слід забезпечити:

формування нових економічних засад галузі на основі різних форм власності;

вирішення питання підпорядкованості (власності) санаторно-курортних і туристичних закладів;

зміцнення матеріально-технічної бази комплексу шляхом: модернізації

існуючої матеріально-технічної бази закладів; будівництва нових туристично-рекреаційних об'єктів котеджного та модульного типу, які відповідатимуть сучасним стандартам;

розширення супутньої інфраструктури на території рекреаційних об'єктів (будівництво басейнів, тенісних кортів, саун тощо);

ініціювання, розробку та прийняття державної програми поліпшення автошляхів, дорожньо-транспортної, комунікаційної та енергетичної інфраструктури;

створення рекламно-інформаційного продукту рекреаційно-туристичного комплексу;

розширення лікувальних послуг, впровадження нових міжнародних видів послуг, пошук нових методів використання унікальних природних лікувальних факторів;

мікрокредитування господарів садиб зеленого туризму з метою доведення останніх до сучасних стандартів;

ініціювання прийняття законодавства та розробку комплексу заходів, які спрощують перетин кордону особам, які направляються на оздоровлення та відпочинок;

створення в пунктах пропуску через кордон відповідної інфраструктури для обслуговування рекреантів (туристів);

вдосконалення та розробку нових туристичних маршрутів, які б більш повно розкривали історико-архітектурний та культурний потенціал краю;

створення спеціалізованої структури (мережі) залучення рекреантів (туристів);

формування дієздатної аварійно-рятувальної служби;

санітарне упорядкування територій населених пунктів рекреаційних зон;

підготовку працівників сфери рекреації та підвищення їх професійного рівня, вивчення іноземних мов;

розширення виробництва продукції із застосуванням символіки даної території.

3.10. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОМИСЛОВОСТІ

Розвиток промисловості території повинен передбачати раціональне і більш повне використання природно-ресурсного потенціалу з урахуванням вимог екологічної безпеки, урахування внутрірегіональних демографічних особливостей, рівня зайнятості, використання трудового та кадрового потенціалу, налагодження міжрегіональних зв'язків у межах єдиного простору України, а також розвиток міжнародної промислової інтеграції.

Надати опис пріоритетних в промисловості галузей для даного регіону.

Вказати, що має передбачати основне завданням (створення ефективного механізму впливу органів влади на розвиток промисловості), наприклад :

- освоєння та модернізацію виробництв, які базуються на досягненнях науково-технічного прогресу, більш ефективних енергозберігаючих та екологічно чистих технологіях;
- освоєння та випуск конкурентоспроможної продукції;
- розробку системи інформаційного забезпечення міжрегіональних та регіональних ринків промислової продукції;
- підтримку вітчизняного виробника і протекціонізм по відношенню до нього з використанням всіх дозволених законодавством України заходів;
- органічне поєднання державного впливу і ринкових регуляторів на промислове виробництво;
- залучення вітчизняних та іноземних інвестицій на структурну перебудову пріоритетних галузей промисловості.

Агропромисловий комплекс та земельні відносини

Забезпечення відродження сільського господарства передбачається шляхом побудови нової системи аграрного виробництва, функціонування якої здійснюється на сучасному світовому рівні відповідно до стратегічних інтересів селян, галузі та суспільства.

Навести опис пріоритетних напрямів розвитку агропромислового комплексу , наприклад :

- побудова неформальної відроджувальної вертикалі на основі виявлення аграрних центрів відродження - агроформування села, району, області, в яких

наочні соціально-економічні досягнення є результатом проведеної глибокої трансформації. Її поєднання з наявними економічними, соціальними, організаційними, правовими та іншими сприятливими щодо відродження чинниками різних управлінських рівнів по горизонталі дозволить сформувати єдину діючу систему відродження сільського господарства регіону;

- вдосконалення фінансово-кредитного обслуговування аграрного виробництва шляхом: інтеграції банківського, аграрного та промислового потенціалу; державної та регіональної підтримки цільових програм фінансування агропромислового виробництва;
- здійснення системних заходів щодо підтримки індивідуального аграрного сектора селянські (фермерські) господарства, особисті підсобні господарства громадян, сільськогосподарські кооперативи;
- створення на науково обґрунтованих засадах оптових ринків сільськогосподарської продукції, системи оптової торгівлі харчовими продуктами, вдосконалення практики проведення виставкових заходів, семінарів та аукціонів для реклами вітчизняної продукції;
- створення і розвиток недержавних агроторговельних домів, контрактних і страхових компаній, бізнес-центрів, консультативних фірм, які надаватимуть послуги щодо господарсько-фінансової діяльності, інформаційно-консультативного обслуговування, техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарського виробництва.

З метою належного регулювання земельних відносин слід забезпечити:

- впровадження таких важелів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, як завершення кадастрової оцінки землі, купівля-продаж землі, земельні аукціони тощо;
- налагодження роботи органів інфраструктури ринку землі (податкова інспекція, земельні банки, біржі тощо) за участю кваліфікованих землевпорядних кадрів;
- невідкладне створення земельних банків, які б фінансували вільний викуп земельних ділянок шляхом надання потрібних кредитів із застосуванням прийнятних кредитних ставок;
- завершення інвентаризації земель усіх категорій та здійснення розмежування земель державної та комунальної власності;

- контроль з боку держави за використанням і охороною земель та їх моніторингом на основі методів наукового планування, організації, аналізу оцінки соціально-економічних та екологічних наслідків фактичного використання й охорони земель.

На першому етапі нагальною є потреба розробки пропозицій щодо удосконалення системи соціального захисту селян на підприємствах різних форм власності, а також моделі організаційно-економічних основ розвитку соціальної інфраструктури сільської території.

3.11. ОЦІНИТИ ЛІСОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС

Ефективне використання лісів та лісосировинних ресурсів є одним з визначальних факторів сталого розвитку та життєзабезпечення населення. Ліси виконують важливі екологічні, економічні та соціальні функції.

Навести основні стратегічні завдання розвитку комплексу, наприклад:

ведення лісового господарства виключно на науковій основі;

врахування соціально-економічного становища місцевого населення та його традиційного життєвого устрою та менталітету;

втілення в життя єдиної організаційно-технічної політики використання лісових ресурсів та лісовідновлення, забезпечення основного принципу лісівництва - постійності і невичерпності лісокористування;

збереження, поліпшення стану і відновлення лісових екосистем та елементів ландшафту шляхом зниження техногенного тиску на лісові масиви;

застосування природозберігаючих технологій та впровадження екологічних підходів у лісокористуванні;

реалізація заходів, що сприяють скороченню вивезення непереробленої деревини і збільшують експорт виробів кінцевого споживання;

підвищення природоохоронної активності, посилення ролі і відповідальності місцевих органів виконавчої влади за збереження і використання лісових ресурсів.

Зазначити шляхи реалізації стратегії розвитку галузі:

проведення екологічної експертизи стану лісів і визначення впливу рубок лісу на навколишнє середовище, екологічна сертифікація лісів;

забезпечення координації і об'єднання зусиль державних та недержавних установ і організацій, органів місцевого самоврядування, громадськості щодо розробки і виконання програм ведення лісового господарства;

комплексне використання деревини, збільшення обсягів переробки малоцінної сировини, оновлення і модернізація виробництва, впровадження прогресивних технологій і нових конструкційних матеріалів, освоєння нових видів продукції і розширення її асортименту;

відновлення позицій виробників продукції комплексу на традиційних ринках збуту, зокрема в країнах СНД і на

внутрішньому ринку;

при розподілі лісосічного фонду надання переваги підприємствам, що мають техніку, яка забезпечує екологізберігаючу технологію щодо розробки лісосік, здатні створювати систему транспортування деревини з дотриманням природоохоронного законодавства. Цим підприємствам лісосічний фонд надавати в користування на умовах довгострокової оренди;

перехід на надання лісосічного фонду на конкурсних засадах та формування ринку лісопродукції;

акумулювання коштів на лісовідновлення, будівництво доріг та іншої лісової інфраструктури, поліпшення фінансового та матеріально-технічного забезпечення лісового господарства; передача на баланс держлісгоспів всіх збудованих, відновлених об'єктів та лісової дорожньої мережі;

користування лісовою дорожньою мережею всіма підприємствами та організаціями народногосподарського комплексу області на договірних умовах.

3.12. РОЛЬ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ

Темпи зростання промислового виробництва потребуватимуть збільшення споживання енергоносіїв. Запровадження енергозберігаючих технологій є основним резервом сталого енергозабезпечення та зменшення частки енергоносіїв на одиницю продукції.

Стратегічним напрямом розвитку енергетики області є поступове нарощування власних генеруючих потужностей з поетапним переходом на

енергетичне самозабезпечення регіону.

Необхідно навести пріоритетні напрями нарощування енергетичних потужностей такі, як:

будівництво мікро-, міні-, малих та середніх гідроелектростанцій;

модернізацію існуючих гідроелектростанцій;

можливе будівництво каскаду ГЕС ;

запровадження електро- та теплогенеруючих установок з використанням енергії вітру, сонця, термальних вод, виробництва біогазу, інших екологічно чистих джерел енергії;

розвиток малої теплоенергетики з використанням відходів деревини;

розробку і експлуатацію малих газових родовищ області.

Вказати завдання і шляхи енергозбереження для даної території:

запровадження стовідсоткового обліку споживання енергоносіїв всіма категоріями споживачів із встановленням сучасних приладів обліку високої точності;

впровадження сучасного устаткування енергозберігаючих технологій в усіх сферах суспільного виробництва;

вдосконалення схеми теплозабезпечення житлових мікрорайонів міст області;

заміна морально застарілого і зношеного обладнання енергопостачальних компаній, ліній електропередач з метою зменшення втрат енергоносіїв;

модернізація енерго- і теплозабезпечення бюджетних установ з переведенням їх на автономне теплозабезпечення.

Виробнича та соціальна інфраструктура

Пріоритетними завданнями у сфері виробничої та соціальної інфраструктури є забезпечення випереджаючих темпів розвитку транспортної, комунікаційної та торговельної інфраструктури, проведення житлово-комунальної реформ! з метою забезпечення належного рівня обслуговування населення.

Навести та обґрунтувати пріоритетні напрями розвитку транспорту та зв'язку, наприклад:

- підвищення конкурентоспроможності транспортної системи шляхом доведення її до міжнародних вимог і стандартів з метою збільшення міжнародних транзитних вантажних і пасажирських потоків;

- створення дійових умов комунікаційної інформації, координації суб'єктів транспортних засобів області із прикордонними територіями суміжних держав, освоєння нових форм транспортно-складських та торговельних послуг для завантаження незадіяних потужностей та ефективного використання технічних, технологічних можливостей всіх видів функціонуючої транспортної системи;
- розвиток матеріально-технічної бази через:
- реалізацію інвестиційних проектів, програм TACIS, PHARE, кредитів ЄБРР та інших;
- оновлення рухомого складу;
- проектування та будівництво залізничних тунелів;
- розвиток авіаційного виду транспорту за рахунок реконструкції і використання можливостей колишнього;
- освоєння водного виду транспорту;
- будівництво нових та розширення і технічне переобладнання діючих АТС; розширення можливості підключення споживачів до мережі Інтернет; збільшення парку універсальних карткових таксофонів; створення конкурентного середовища на ринку мобільного зв'язку;
- розширення існуючих і впровадження нових видів поштового зв'язку, реконструкція діючих об'єктів та створення кущових відділень на їх базі;
- створення технічних умов, в тому числі з використанням супутникових систем передачі інформації, для покриття програмами телебачення високогірних населених пунктів.

Важливими галузями соціальної інфраструктури виступають житлово-комунальне господарство, торгівля та побутове обслуговування населення.

Розробити головні завдання розвитку житлово-комунального господарства, тобто:

- проведення реформування структури управління житлово-комунальним господарством, запровадження альтернативних форм надання комунальних послуг на базі підприємств різних форм власності, впровадження в практику недержавних джерел інвестування;

- поступовий перехід до самоокупності галузі з одночасним зниженням собівартості послуг та підвищенням якості обслуговування;
- сприяння підвищенню культури користування житловим фондом шляхом створення товариств співвласників житла;
- докорінне реформування житлової політики з метою послідовного нарощування будівництва житла різних форм власності шляхом економічної підтримки та фінансового стимулювання, підвищення його комфортності, всебічного сприяння громадянам у розв'язанні їх житлових проблем у відповідності до вимог ринкової економіки;
- забезпечення жителів всіх населених пунктів питною якісною водою;
- технічне переоснащення галузей житлово-комунального господарства на основі науково-технічних досягнень, зокрема в енерго- та ресурсозбереженні, впровадження екологічно чистих технологій;
- удосконалення правового регулювання питань функціонування і розвитку житлово-комунального господарства, визначення шляхів реалізації основних напрямів концептуальних положень в процесі структурної перебудови галузей цього господарства.

Значна увага владних структур повинна приділятися вирішенню житлової проблеми через будівництво нового житла, в тому числі індивідуального, за рахунок різних джерел фінансування. Пріоритетним має стати розвиток молодіжного житлового будівництва.

Встановити основні завдання в галузі торгівлі та побутового обслуговування, наприклад:

побудова раціональної мережі підприємств торгівлі та побуту на території області з метою максимального задоволення потреб населення в найнеобхідніших продуктах харчування, товарах першої необхідності та побутових послугах;

вжиття заходів щодо наповнення споживчого ринку області якісними та безпечними для життя і здоров'я людей товарами;

цілеспрямована робота по підготовці та підвищенню кваліфікації спеціалістів торгівлі та побутового обслуговування населення.

3.13. ОПИСАТИ СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ

Головним результатом сталого економічного розвитку краю, побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки області має стати повноцінна і здорова людина, поліпшення її життя, реалізація заходів із забезпечення соціального захисту населення, охорони здоров'я, освіти і науки, культури і мистецтва, фізичної культури і спорту, створення сприятливих умов для гармонізації міжнаціональних і міжконфесійних відносин в усіх сферах життєдіяльності.

Описати пріоритетні напрями соціального розвитку :

запровадження науково-обґрунтованих єдиних регіональних соціальних стандартів на основі загальнодержавних, щодо якості життя;

за рахунок економічних важелів підвищення реальних доходів населення, наближення рівня заробітної плати до реальної вартості робочої сили на ринку праці, забезпечення гарантованої зайнятості населення;

вжиття заходів щодо ліквідації бідності, скорочення прошарку малозабезпечених громадян.

Виділити головні пріоритети в сфері охорони здоров'я громадян:

доступна і якісна первинна медико-санітарна та спеціалізована допомога всім верствам населення;

ефективне використання фінансового, матеріально-технічного та кадрового потенціалу галузі;

забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя;

удосконалення моделі багатоканального фінансування охорони здоров'я шляхом створення відповідних економічних умов діяльності фондів, лікарняних кас та системи бюджетно-страхової медицини;

реалізація заходів щодо виховання у населення бережливого ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих, здорового способу життя;

сприяння розвитку фізкультури і спорту.

В галузі освіти і науки слід забезпечити:

гарантії доступності в одержанні освіти, збереження інтелектуального потенціалу регіону;

формування нової системи життєвих цінностей, екологізацію освітньо-виховного процесу з урахуванням гармонізації взаємовідносин людини і природи; доведення показників системи освіти області до загальнодержавного рівня та забезпечення підготовки робітників і фахівців у відповідності з потребами галузей народного господарства території.

Зовнішньоекономічна діяльність

Зовнішньоекономічна діяльність, міжнародні контакти на різних рівнях і в різних проявах забезпечать позитивні зрушення в економіці і в гуманітарній сфері регіону.

Навести пріоритетні напрями зовнішньоекономічної діяльності такі, як:

зменшення витрат в пріоритетних галузях, які мають експортну значимість;

розширення географії взаємовигідних зв'язків з країнами світу;

створення позитивного історико-культурного, економічного, рекреаційно-туристичного іміджу регіону за межами області та держави;

використання можливостей діючих субрегіональних об'єднань (якщо вони наявні) та участь у створенні та діяльності нових міжнародних структур, а також спеціальної економічної зони (за можливості) та території пріоритетного розвитку;

побудова системи функціонування міжнародних контактів на міжрегіональному та міждержавному рівнях;

здійснення наукових досліджень та підготовка кваліфікованих кадрів для сфери економічної діяльності;

забезпечення у сфері зовнішньо-економічної діяльності конкурентного середовища, гласності, стабільності і передбачуваності;

розвиток прикордонної інфраструктури, адаптованої до західноєвропейської;

ефективне використання існуючих транспортних коридорів у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та вирішенні соціально-економічних проблем регіону.

3.14. ЗНАЧЕННЯ ТЕХНОГЕННОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Природно-кліматичні умови, вразливість екосистем(особливо гірських та морських акваторій) та наявність підвищеної небезпеки, підвищує ступінь виникнення катастрофічних стихійних явищ викликають необхідність запровадження особливих заходів щодо техногенної та екологічної безпеки.

Пріоритетами техногенної та екологічної безпеки повинні стати:

запровадження екологічно безпечних технологій, в першу чергу в лісовому, сільському і водному господарствах;

забезпечення оптимальної лісистості в межах водозборів, заліснення непридатних до сільськогосподарського використання земель, відновлення верхньої межі лісу та зменшення навантаження на високогірні луки;

запровадження консервації змитої ріллі і ріллі на схилах більше 10 градусів шляхом залуження і виведення її із сільськогосподарського обігу та оздоровлення з метою запобігання розвитку ерозійних процесів, збереження і відтворення родючості змитих земель;

створення умов для запобігання наслідків шкідливої дії вод (паводків), забруднення і виснаження водних ресурсів, реалізація протипаводкових заходів та заходів, спрямованих на гарантоване питне водопостачання;

розробка і запровадження ефективного механізму збереження джерел прісних та мінеральних вод, забезпечення населення екологічно-чистою питною водою;

створення умов для організації виробництва екологічно чистих продуктів харчування з маркою “біо” (за вимогами стандартів НАССР);

захист річок, потоків та водойм від засмічення і забруднення промисловими та побутовими стоками, реконструкція і капітальний ремонт діючих очисних споруд та будівництво нових у населених пунктах та на підприємствах, де вони відсутні або малопотужні;

створення нових сміттєзвалищ, облаштованих згідно із вимогами екологічної безпеки та санітарно-гігієнічними нормами;

запуск підприємств з переробки промислових та побутових відходів в найбільших містах області;

вирішення проблеми збору і утилізації побутового сміття у сільській

місцевості;

створення мережі діагностичних регулювальних пунктів з метою зменшення забруднення атмосферного повітря промисловими підприємствами та автомобільним транспортом, забезпечення переходу до використання етилованих сортів бензину та обладнання стаціонарних забруднювачів пилогазоуловлювальними установками;

вжиття додаткових заходів для збереження біологічного різноманіття, в першу чергу видів, занесених до Червоної книги України, відновлення чисельності мисливської фауни;

виконання законодавчих актів із питань створення загальнодержавної екологічної мережі, розширення територій та розвитку об'єктів природно-заповідного фонду.

Етапи та механізми реалізації розробленої стратегії сталого розвитку

Визначальною складовою стратегії сталого розвитку будь-якої території є формування регіонального господарського механізму,

в основі якого повинна бути закладена соціально-орієнтована

економічна система ринкового типу. Саме такий тип господарського механізму здатний ефективно здійснювати регулятивну функцію соціально-економічного розвитку регіону.

Основний принцип функціонування регіонального механізму еколого-економічного та соціального розвитку полягає в оптимальному поєднанні державного регулювання на рівні регіону з широким залученням органів місцевого самоврядування та механізму ринкового саморегулювання, що забезпечить необхідний динамізм економічного та соціального зростання регіону. За рахунок створення системи збалансованого управління розвитком регіону, раціонального використання ресурсного потенціалу стимулюватиметься охорона довкілля та відновлення його природних властивостей.

Важливим є забезпечення формування ефективної внутрігалузевої та міжгалузевої структури виробництва, яка б відповідала умовам і потребам регіону та держави в цілому, формування економічно збалансованого промислового та аграрного виробництва в низинних, передгірних і гірських районах з врахуванням їх природно-ресурсного потенціалу, його раціональне використання, дотримання

норм екологічної безпеки тощо.

Базовим елементом господарського механізму регіонального розвитку є відносини власності та їх вдосконалення. Головне завдання регіональної влади у цій сфері - забезпечення рівних конкурентних умов для всіх форм власності. Визначальним критерієм оцінки ефективності тієї чи іншої форми власності в процесі її функціонування повинна бути економічна і соціальна результативність. Цей критерій є основою реалізації регіональної політики приватизації.

Для підвищення інвестиційної привабливості підприємств доцільно проводити їх реструктуризацію з метою вилучення з майнового комплексу неперспективних структурних підрозділів.

Регіональна соціально - економічна політика повинна передбачати застосування механізму банкрутства до підприємств, які протягом тривалого часу не можуть ліквідувати заборгованість перед державним бюджетом і пенсійним фондом.

Важливим сегментом ринку і ринкового механізму регулювання є конкурентне середовище. Забезпечення його функціонування та подальшого розвитку через сприяння в реалізації антимонопольного

- загальнодержавного механізму регулювання - одне з головних завдань регіональних владних структур. З цією метою важливими напрямками є:
- забезпечення ефективного контролю за недопущенням та попередженням порушень антимонопольного законодавства;
- сприяння суб'єктам господарювання, в першу чергу малого і середнього бізнесу, в доступі на існуючі ринки та створення організаційно - економічних умов для виходу нових суб'єктів господарювання на монопольні ринки;
- захист інтересів підприємців та споживачів від неправомірних обмежень конкуренції та впливу негативного тіньового сектора економіки;
- стимулювання нарощування випуску товарів на підприємствах, здатних ефективно конкурувати на ринках, де домінує продукція іноземних виробників;
- формування ефективно діючої ринкової інфраструктури, складовою частиною якої є такі ділові інституції, як промислові, аграрні, торговельні спілки, торговельні дома та біржі, організації споживачів, профспілки, професійні асоціації, інші громадські та господарські об'єднання, які будуть здійснювати

регулюючий вплив на економічну діяльність суб'єктів господарювання, формувати і підтримувати конкурентне середовище цивілізованого ринку. Особливе місце в ринковій інфраструктурі займають фінансово - кредитні інституції, в т.ч. кредитні спілки.

Інституційно-правовий сегмент регіонального господарського механізму відіграє виключно важливу роль в процесі усунення структурної деформації економіки, здійсненні ринкових перетворень. Ключовими завданнями регіональної влади в цій сфері будуть:

- ефективного проведення місцевими органами влади державної регулятивної політики з врахуванням регіональної специфіки;
- формування і забезпечення ефективного функціонування організаційного механізму рівних можливостей для всіх суб'єктів підприємницької діяльності у використанні природних, в тому числі матеріально-сировинних ресурсів, забезпеченні виробничими площами, земельними ділянками під розміщення виробництва тощо;

Вказати важливі завдання по управлінню державними корпоративними правами, місце в реалізації стратегії сталого розвитку території малого бізнесу, прийняті важливі законодавчі акти.

Навести та обґрунтувати першочергові завданням місцевої влади (заснування, участь та пряме фінансування певних установ інфраструктури; соціальні замовлення; ваучерні програми).

Детально описати ефективні інструменти місцевої влади (усунення адміністративних бар'єрів шляхом: спрощення процедур надання приміщень в оренду та дозвільних документів; встановлення прозорого та справедливого порядку одержання дозволів на розміщення малих архітектурних форм; створення місцевих фондів гарантування кредитів; оприлюднення інформації про комунальне майно, що може здаватися в оренду; організація відкритих тендерів на виконання замовлень місцевої влади).

Механізм фінансового забезпечення - ключовий елемент стратегії сталого розвитку території. Визначальна його функція - залучення та раціональне використання фінансово - кредитних та інвестиційних ресурсів.

Важливим напрямом діяльності регіональних владних структур є їх всебічна робота щодо формування сприятливого інвестиційного клімату в регіоні.

Реалізація стратегії сталого розвитку регіону передбачає ряд етапів. Враховуючи систему якісних і кількісних показників, які характеризують рівень розвитку економічних і соціальних процесів, можна виділити два етапи її реалізації, обґрунтуйте їх.

Перший етап - відновлення докризового рівня валової доданої вартості, обсягів виробництва промислової та сільськогосподарської продукції. На цьому етапі процес виробництва буде здійснюватися переважно на екстенсивній основі, завдяки природним і трудовим ресурсам, відповідному потенціалу виробничих потужностей, певному нагромадженню в умовах ринкової трансформації досвіду. В той же час буде відбуватися певне оновлення основних виробничих фондів, хоча їхні масштаби суттєво відставатимуть від реальних потреб.

Другий етап характеризується переважно використанням інтенсивних факторів соціально - економічного розвитку. Першим із ієрархії пріоритетів на цьому етапі буде технічне переозброєння матеріального виробництва та невиробничої сфери. На базі широкомасштабного включення у виробництво нових та новітніх технологій мають ефективно розв'язуватися проблеми матеріало- та енергопостачання, відбуватиметься структурна переорієнтація економіки регіону у відповідності із пріоритетними напрямками її розвитку. На цьому етапі в сукупність пріоритетів реально включатимуться соціальний розвиток і екологічне оздоровлення регіону, перехід до застосування переважно економічних механізмів регулювання соціально - економічних процесів, що є притаманним для цивілізованого соціально - орієнтованого ринкового середовища. Початок другого етапу накладається на кінець першого і є його логічним продовженням.

Висновки та рекомендації

На основі розробленої стратегії сталого розвитку, необхідно сформулювати висновки, змістовні, конкретні рекомендації враховуючи соціальні, економічні, екологічні фактори.

Рекомендації повинні сприяти покращенню оточуючого середовища даної території, конкурентоспроможності продукції виготовленої безпосередньо на ній,

екологічних показників у контексті еколого-врівноваженого розвитку.

Дати рекомендації щодо реалізації впровадження стратегії сталого розвитку досліджуваної території.

Стратегія сталого розвитку території визначає довгострокову (20-30 років) перспективу еколого-економічного та соціального розвитку краю. Пріоритети, визначені стратегією, будуть враховуватись в наступних програмних документах:

стратегічних програмах економічного та соціального розвитку;

програмах економічного та соціального розвитку території, що розроблятимуться на період повноважень новообраних органів місцевого самоврядування;

щорічних програмах економічного і соціального розвитку території.

Заходи, які вживатимуться на даній території щодо реалізації стратегії сталого розвитку, залежатимуть також від прийняття Верховною Радою України Концепції сталого розвитку держави та відповідних законодавчих актів.

15. АГРАРНИЙ СЕКТОР РЕГІОНІВ. МОДУЛЬ 2.

Метою переходу України до сталого розвитку агрономії є забезпечення можливості відтворення навколишнього природного середовища, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу країни, впровадження екологічно чистих, ресурсозберігаючих технологій, максимальне збереження і підвищення родючості ґрунту та повне забезпечення нації потребами рослинницької частини сільського господарства. Досягнення цієї мети відповідає культурним і світоглядним цінностям українського народу, в історії та традиціях якого завжди було бережливе ставлення до землі, води, рослинного і тваринного світу, природи загалом.

Розробка стратегії сталого розвитку агрономії, довгострокових програм аграрного сектору та охорони навколишнього природного середовища країни, інших програм, регіональних і місцевих планів дій базуються на таких основних загальних принципах сталого розвитку:

- природні ресурси країни, у т.ч. ґрунти, належать народові і становлять матеріальну основу його існування незалежно від форм власності, є обмеженими і

мають використовуватися з урахуванням потреб нинішнього та майбутніх поколінь;

- використання ґрунтів, технологій вирощування сільськогосподарських культур повинно базуватись на інтенсивному та наукоємному підходах;

- будь-який антропогенний вплив на ґрунт і рослину має узгоджуватися із законами природи та обмеженнями, які із цих законів випливають;

- екологічно орієнтоване рослинництво має бути економічно ефективним;

- одержаний екологічно чистий урожай сільськогосподарських культур не може бути меншим від шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу, причому шкода має постійно зменшуватись.

Основними науково-організаційними принципами сталого розвитку агрономії мають бути:

1) **науковість** – максимальне використання результатів наукових досліджень для створення науково обґрунтованих екологічно чистих, енерго- та ресурсозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур, результатом яких є екологічно чиста, економічно виправдана продукція у необхідній кількості з урахуванням вивчення та узагальнення досягнень місцевого, національного та міжнародного досвіду ведення сільського господарства в умовах сталого розвитку;

2) **гуманність** – програма сталого розвитку агрономії має бути спрямована на впровадження екологічно безпечних ресурсозберігаючих технологій вирощування і переробки сільськогосподарської продукції, забезпечення відтворення родючості ґрунту, збереження біорізноманіття рослинного світу;

3) **відповідність міжнародним стандартам** – технології вирощування сільськогосподарських культур мають бути енергоощадними, сприяти відтворенню родючості ґрунтів, вирощувані культури та сорти мають бути змінені людиною лише до обґрунтованої межі, а продукція – екологічно чистою і відповідним чином сертифікованою;

4) **узгодженість** – програми сталого розвитку агрономії (від сільського до державного рівня) повинні бути узгоджені між собою, спрямовані на виконання національної програми сталого розвитку. Програма сталого розвитку в агрономії має являти собою емерджентну, яка об'єднує всі програми ведення сільського

господарства нижчого рівня різних територій чи областей України, а якісно нову, з внутрішніми функціональними властивостями одиницю;

5) **регіональність** – враховує специфіки ґрунтово-гідрологічних, кліматичних, біотичних, соціально-економічних, історичних, етнічних, культурологічних та інші особливостей фізико-географічних та агрокліматичних зон, які мусять бути враховані при складанні місцевих, районних й обласних програм сталого розвитку в агрономії. Технології вирощування сільськогосподарських культур, підбір культур та сортів, сівозміни мають розроблятися з урахуванням усіх особливостей території, де ведеться сільське господарство;

6) **цілісність** – сталий розвиток в агрономії має базуватися виключно для цілісних, чітко відмежованих у просторі, внутрішньо організованих, самоврядних і саморегульованих складових, які знаходяться в закономірних функціональних зв'язках, охоплені єдиним контуром управління, мають свою інтелектуальну пам'ять і чітко визначену мету управління, а також історично сформований шлях розвитку сільського господарства з урахуванням регіональних, державних і міжнародних вимог;

7) **комплексність** – використання в єдиному пакеті правових, соціальних, технологічних, технічних, екологічних, економічних аспектів збалансованих підходів програм продуманої екологічної, соціальної та економічної політики, демократичних інститутів;

8) **системність** – розкриття взаємозв'язків і взаємозалежностей усіх прийнятих для аналізу структурних блоків агрономії;

9) **функціональність** – роль кожної складової в агрономії за умов сталого розвитку має бути проаналізована до такої міри, щоби можна було передбачити результати функціонування окремих тісно взаємопов'язаних складових загалом й спрогнозувати ефективність регуляторних впливів (управлінських заходів);

10) **керівність** – розумне управління всіма процесами, які задіяні при вирощуванні сільськогосподарських культур та переробці продукції рослинництва, а визначальною умовою їх ефективного управління є забезпечення постійного прямого і зворотного зв'язку між керованою системою та регулятором (керівним органом). Цей процес передбачає постійний (за визначеною програмою) збір, накопичення, опрацювання і передавання інформації про стан,

роботу та реагування на управлінські рішення керованої системи (моніторинг), моделювання та прогнозування усіх процесів і підготовка управлінських рішень, а також розумне використання інформації керівним органом (регулятором сталого розвитку в агрономії);

11) **реальність** – програма сталого розвитку в агрономії складається лише з урахуванням реальних показників стану сільського господарства, його природних, виробничих та інтелектуальних ресурсів, взаємозв'язків галузей рослинництва і тваринництва тощо та показників соціально-економічного обміну між ними, можливостей зовнішніх фінансових та інтелектуальних інвестицій, а також реально запроєктованих показників сільського господарства майбутнього...;

12) **поетапність** – реалізація програми сталого розвитку в агрономії, яка розрахована на довготривалий, праце- та капіталоемний процес. Тому важливою умовою її результативності є обґрунтування вузлових етапів її втілення в життя.

У Концепції переходу України до сталого розвитку **пріоритетними напрямками в агрономії** являються:

- упровадження енергоефективних технологій обробітку землі, які оптимально забезпечували б посіви необхідними факторами життя, оптимізація структури посівних площ;
- упровадження екологічно обґрунтованих систем ведення сільського господарства та адаптованих до місцевих умов технологій;
- реалізація заходів з підвищення продуктивності та ефективності тваринницьких галузей господарства;
- розширене впровадження органічного землеробства, тобто сільськогосподарської діяльності із застосуванням біологічних методів управління процесами росту, розвитку рослин та формування рівня урожайності та оптимальним використанням органічних і мінімальним – мінеральних добрив, засобів регулювання фітосанітарного стану сільськогосподарських угідь та складових ландшафту;
- реалізація заходів підвищення родючості ґрунтів і продуктивності орних земель що забезпечить оптимізацію співвідношення ріллі та сільськогосподарських угідь і зменшення площ оброблювальних земель;
- збільшення обсягу виробництва високоякісних продуктів харчування,

обґрунтована зміна структури харчування населення та забезпечення контролю якості сільськогосподарської продукції;

- запровадження високоефективних безвідходних технологій переробки продукції рослинництва і тваринництва;
- сприяння розвитку екологічно збалансованих сільських територій;
- впровадження ефективного контролю за використанням генетично модифікованих організмів;
- збереження полезахисних і ґрунтозахисних зелених насаджень.

Окрім цього варто вказати на такий фактор, як перехід на ландшафтну систему ведення рослинництва.

Пріоритетними напрямками раціонального використання природних ресурсів є такі:

- удосконалення системи землекористування, охорона земельних ресурсів і збереження якості земель за науково обґрунтованих нормативів співвідношення між орними, залуженими та залісеними площами для кожної ландшафтно-кліматичної зони;
- приведення розораності сільськогосподарських угідь до екологічно безпечної норми з наступним цільовим використанням вивільнених земель в інтересах суспільства (пасовища, високопродуктивні лісові насадження тощо), створення екологічних коридорів;
- різке обмеження можливостей використання родючих високопродуктивних земель у сфері промислового, міського і дорожнього будівництва;
- пошук нових земель, які можна було б ввести у господарське використання шляхом їх відновлення;
- розширення масштабів рекультивації деградованих, забруднених, підтоплених і затоплених земель;
- доведення до науково обґрунтованого співвідношення промислових, сільськогосподарських і природних територій у структурі урбанізованих територій.
- рекультивація техногенних ландшафтів і захист сільськогосподарських земель, охоплених вітровою ерозією і чорними бурями.

- відновлення та розширення мережі полезахисних та інших захисних смуг і наближення їхньої структури до виконання функцій екологічної мережі.
- збереження внутрішньопопуляційного статевого, вікового, просторового і генетичного різноманіття природних популяцій, у тому числі збереження і відтворення генофонду мисливських тварин, а також харчових, лікарських, декоративних і технічних видів рослин;
- підтримка природних процесів формування складу та структури угруповань, збереження та відтворення природних екосистем, попередження їх антропогенної деградації та забезпечення невиснажливого використання їх біоресурсів; збереження та відновлення природно-культурних комплексів і ландшафтного різноманіття на локальному та регіональному рівнях.

4.1. Сталий розвиток рослинництва, як складової частини сільськогосподарського виробництва

Для вирішення проблем сталого розвитку рослинництва у розрізі повноцінного і сталого забезпечення людства продуктами харчування, необхідно, щоб ця проблема, поряд з комплексним її вирішенням, вирішувалась кожною окремо взятою державою. З цього слід сформулювати наступний принцип сталого розвитку рослинництва – це *суверенне право кожної держави розробляти свої власні ресурси* у відповідності своєї політики, проте одночасно і кожна держава несе відповідальність за те, що б її діяльність в області рослинництва не наносила збитків своєму довкіллю та довкіллю інших держав або регіонів.

Наступним принципом та складовою частиною сталого розвитку рослинництва є *захист довкілля*, що повинно стати невід’ємною частиною процесу розвитку рослинництва і не може розглядатися окремо від нього. Проте варто підкреслити, що захист довкілля не є тільки справою рослинництва, як окремої галузі сільського господарства, а є частиною загальних, глобальних процесів природи, кожного фахівця, який працює у сільському господарстві, рослинництві. Таким чином, наступний принцип та складову частину сталого розвитку рослинництва можна сформулювати так – відповідальність за стан довкілля та сталий розвиток рослинництва перед теперішнім та майбутнім

поколінням людей несуть не тільки ті, що у тій чи іншій мірі використовували природні ресурси, а всі громадяни земної кулі.

Для сталого розвитку рослинництва важливим принципом та складовою частиною є *структура посівних площ*, від чого залежить формування сівозмін, які б найкращим способом відповідали ринковим умовам, забезпечуючи оптимальні умови для кожного виду, сорту, гібриду рослин. Формування сортового складу є також складовою частиною сталого розвитку рослинництва. Ефективніше будуть створювати умови для сталого розвитку рослинництва ті сорти, які за однакових природних, технологічних, екологічних, економічних умов будуть забезпечувати вищу урожайність і вищої якості, що дозволить зменшити розораність земель, екологічне навантаження на довкілля.

Безмежно виправдальним принципом забезпечення сталого розвитку рослинництва є не збільшення кількості внесення *мінеральних добрив*, а *підвищення коефіцієнту використання* з них елементів живлення, що дозволить значно зменшити норми їх внесення, а значить і зменшити екологічне навантаження на довкілля, знизити частку непоновлюваної та досить дорогої енергії у створенні величини урожайності сільськогосподарських культур.

Важливий принцип забезпечення сталого розвитку рослинництва – *збереження оптимального біорізномайття рослинного складу*. Зменшення видового, сортового набору рослин у рослинництві є засобом порушення стійкості цього процесу, погіршує фітосанітарний стан ґрунту, посівів, що вимагає значних витрат захисних препаратів, які за вартістю та використанням для їх виготовлення непоновлюваної енергії є найбільш енергоємними. У сівозміні варто вводити культури, які б забезпечували сталу урожайність, сталий фітосанітарний стан ґрунту та посівів, сприяли підтриманню та росту урожайності, що є особливістю сталого розвитку рослинництва, сприяли зменшенню витрат мінеральних добрив, засобів захисту та сприяли розвитку органічного рослинництва.

Ще одним принципом та складовою частиною сталого розвитку рослинництва, як *використання науково-обґрунтованих технологій вирощування сільськогосподарських культур*. Ці технології повинні забезпечити максимальну реалізацію потенціалу урожайності сортів, гібридів, сортосумішок за оптимізованих всіх їх складових, що забезпечило б скорочення оброблюваних

земель, збереження втрат ґрунту від ерозії, зменшення нераціональних втрат поживних речовин з ґрунту, зниження кількості насіння бур'янів у ньому та забур'яненості посівів, оптимізацію втрат при збиранні.

4.2. Землеробство в концепції сталого розвитку сільського господарства

Одним із засновників ідеології нових форм ведення сільського господарства був японський філософ Мокиши Окада (1882–1955), який вважав, що сільське господарство має вирішувати такі завдання:

- пропонувати продукти харчування, що не тільки підтримують життєдіяльність, а й поліпшують здоров'я людей;
- бути економічно вигідним для виробника і споживача;
- виробляти продукти в кількості, достатньої для задоволення потреб зростаючого народонаселення;
- не порушувати біологічної рівноваги в природі, бути екологічно безпечним;
- використовувати досить прості, стабільні і доступні методи та засоби ведення господарства.

Органічне (біологічне, екологічне) виробництво (Organic Farming) – передбачає внесення помірних доз визначених добрив та широке використання біологічних відходів, гною, сидератів, мінімалізація обробітку ґрунту, біологічне розпушування, структуризація ґрунту, біологічне переведення азоту в органічні сполуки, біологічний контроль бур'янистої рослинності, біологічна боротьба зі збудниками хвороб та шкідниками, відмова від застосування пестицидів або регламентоване їх використання лише для обробки насіння. В європейському Союзі органічне виробництво регламентується Директивою 834/2007 від 28 червня 2007 з органічної продукції та її маркування, а також анулювання Директиви 2092/91; та базовими стандартами Міжнародною федерацією органічного сільськогосподарського руху (International Federation of Organic Agriculture Movements, IFOAM), Стандартом Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO) та Всесвітньої організації охорони здоров'я – Кодекс Аліментаріус.

Компромісні (збалансовані, низьковитратні, адаптивні) системи виробництва:

Це біоінтенсивне міні-землеробство (Biointensive Mini-Farming), біодинамічне землеробство (Biodynamic Agriculture), ЕМ-технології (Effective Microorganism Technologies), маловитратне стале землеробство (LISA – Low Input Sustainable Agriculture) та інші. Ці моделі ґрунтуються на розумінні процесів, що відбуваються в природі, спрямовані на поліпшення структури ґрунтів, відтворення їх природної родючості та сприяють утворенню екологічно стійких агроландшафтів;

Встановлення правил ведення сільського господарства – Кодекси правильної сільськогосподарської практики (проект UNDP/GEF "Зниження забруднення довкілля через зміни в сільськогосподарській політиці та демонстрація пілотних проектів" для басейну ріки Дунай) та Доброї сільськогосподарської практики (регламентується "Нітратною" Директивою С (676/91/ЕЕС); Добрі умови сільського господарства та навколишнього середовища (Директива С 1782/2003/ЕЕС); Спільні стандарти Доброфермерської практики (Директива С 1257/1999/ЕЕС) тощо;

Ресурсо- та енергозберігаючі, рециклінгові технології, до яких належать крапельне зрошення, використання холодостійких порід тварин, засухостійких сортів рослин, нетрадиційних джерел енергії (на основі біогазу, біопалива, енергетичної мальви і верби, сонячної, геотермальної та вітрової енергії тощо), системи No-Till (нульовий обробіток ґрунту), холодне утримання свиней на глибокій підстилці (останні дві використовуються в корпорації "Агро-Союз") тощо.

4.3. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку

Під терміном "органічне землеробство" більшість людей розуміє сільськогосподарську практику без використання синтетичних пестицидів і добрив. Однак це скоріше характерна ознака, а не визначення даної системи ведення сільськогосподарського виробництва. Група досліджень з органічного землеробства Департаменту сільського господарства США (USDA) у 1980 році

запропонувала таке визначення: "Органічне землеробство – це система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або в значній мірі обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин. Така система наскільки можливо максимально базується на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових рослин та рослинних добрив, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини, механічному обробітку ґрунтів та біологічних засобах боротьби із шкідниками з метою підвищення родючості та покращення структури ґрунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин та боротьби з бур'янами та різноманітними шкідниками".

Пізніше, у квітні 1995 року, Колегія з національних стандартів органічної продукції USDA запропонувала дещо інше визначення: *"Органічне землеробство – це система екологічного менеджменту сільськогосподарського виробництва, яка підтримує та покращує біорізноманіття, біологічні цикли та біологічну активність ґрунтів. Вона базується на мінімальному використанні неприродних (штучних) сировини й матеріалів та агротехнічних прийомів, які відроджують, підтримують та покращують екологічну гармонію"*. Згідно із цим визначенням керівним принципом для органічного землеробства є використання матеріалів і технологій, які покращують екологічну рівновагу в природних системах та сприяють створенню стійких і збалансованих агроєкосистем. При цьому головною метою є оптимізація "здоров'я" та продуктивності ґрунтової фауни, рослинного і тваринного світу та людського суспільства.

За визначенням Міжнародної федерації з розвитку органічного землеробства (IFOAM) "органічне землеробство об'єднує всі сільськогосподарські системи, які підтримують екологічно-, соціально- та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції". В основі таких систем лежить використання локально-специфічної родючості ґрунтів як ключового елементу успішного виробництва. Такі системи використовують природний потенціал рослин, тварин і ландшафтів та спрямовані на гармонізацію сільськогосподарської практики та навколишнього середовища. Органічне землеробство суттєво зменшує використання зовнішніх факторів виробництва (ресурсів) шляхом обмеження застосування синтезованих хімічних шляхом добрив, пестицидів і

фармпрепаратів. Замість цього для підвищення врожаїв та для захисту рослин використовуються інші агротехнологічні заходи й різноманітні природні чинники.

Найбільш адекватним щодо суті можна вважати визначення органічного землеробства як *системи сільськогосподарського менеджменту агроєкосистем*, що ґрунтується на максимальному використанні біологічних факторів підвищення родючості ґрунтів, агротехнологічних заходів захисту рослин, а також на виконанні комплексу інших заходів, які забезпечують екологічно-, соціально- та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції й сировини. Це виробництво за встановленими правилами, які дозволяють виготовляти натуральні продукти з оздоровчими властивостями; а також зберігати та відновлювати природні ресурси у процесі виробничої діяльності.

За визначенням Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) *"Органічне сільське господарство – виробнича система, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Воно залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності та природних циклів, характерних для місцевих умов, при цьому недопустиме використання шкідливих ресурсів, які викликають несприятливі наслідки. Органічне сільське господарство поєднує в собі традиції, нововведення та науку з метою покращення стану навколишнього середовища та сприяння розвитку справедливих взаємовідносин і належного рівня життя для всього вищезазначеного"*.

До заходів, які забезпечують органічне виробництво у рослинництві, відносяться:

- оптимізація розміщення посівів сільськогосподарських культур у межах кожного господарства;
- ефективне використання наявних ресурсів органічних добрив (гною, торфу та торфогноєвих компостів, сапропелю, органічних відходів переробки сільськогосподарської продукції та ін.);
- використання переваг біологізації землеробства завдяки розширенню посівів багаторічних трав і впровадженню бактеріальних препаратів, збільшення площ під посівів на зелене добриво;
- відновлення планової хімічної меліорації із застосуванням місцевих покладів вапняків, крейди і мергелів;

- використання місцевих сировинних ресурсів для підвищення родючості ґрунтів (сапропелі, фосфорити, цеоліти, глауконіти, фосфатшлак, дефекат та ін.);
- припинення необґрунтованого розширення площ під соняшником, ріпаком, що зумовлює подальше погіршення фітосанітарного стану ґрунту, за рахунок впровадження альтернативних олійних культур – сої, гірчиці, олійного льону та ін.;
- всебічне запровадження режимів мінімізації обробітку ґрунту, впровадження широкозахватних ґрунтообробних засобів і застосування технології прямого висіву;
- застосування контурної організації території землекористування, що передбачає оптимізацію стану природного середовища на території водозбірного басейну, або яружно-балкової системи;
- доведення водоохоронної та полезахисної лісистості до оптимальної;
- всебічна реставрація й підтримка єдиної системи полезахисних лісосмуг як найважливішого засобу стабілізації агроландшафтів і закріплення меж полів (для збереження екобалансу території та поліпшення продуктивних властивостей сільськогосподарських угідь).

В Україні державна політика у сфері органічного виробництва спрямована на досягнення наступних стратегічних завдань:

- забезпечення людині права на високоякісне харчування, яке сприяє створенню безпечних умов для її життя та нормального розвитку, поліпшенню демографічної ситуації в Україні, а також враховує особливості етнічної культури;
- створення умов для перетворення органічного сільськогосподарського виробництва на високоефективне, конкурентоспроможне на внутрішньому та зовнішньому ринках виробництво;
- визначення зон органічного виробництва, які за результатами сертифікації земель (ґрунтів) сільськогосподарського призначення, придатні для ведення органічного сільськогосподарського виробництва;
- впровадження сертифікації органічної продукції та сировини, процесу виробництва органічної продукції та сировини;

- впровадження економічного стимулювання органічного сільськогосподарського виробництва, а також інших заходів, спрямованих на здешевлення та підвищення якості органічних продуктів та сировини вітчизняного виробництва;

- здійснення державного нагляду та контролю під час вирощування, виробництва, переробки, маркування, перевезення, зберігання та реалізації органічних продуктів та сировини;

відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства України про органічне виробництво.

Принципи органічного землеробства

Основними принципами ведення органічного сільського господарства, як засобу сталого розвитку є:

- забезпечення збереження та відтворення родючості ґрунтів методами, які оптимізують біологічну активність ґрунтів, забезпечують збалансоване постачання поживних речовин для рослин, зберігаючи земельні та інші природні ресурси, які використовуються при веденні органічного сільськогосподарського виробництва;

- ведення органічного сільськогосподарського виробництва у спеціально визначених зонах;

- забезпечення сталості органічного сільськогосподарського виробництва шляхом повторного використання залишків рослин та відходів тваринництва, що має бути основним способом удобрення;

- підвищення самоконтролю природних процесів за регулювання чисельності бур'янів, шкідників та збудників хвороб через використання різноманітних взаємозалежних форм життя, а також селекції культур, сівозмін, регулювання зрошування, обробітку ґрунту;

- відмова від використання генетично модифікованих організмів та продукції з них;

- запобігання забрудненню довкілля;

- запобігання процесам утилізації пестицидів та агрохімікатів, отриманих шляхом хімічного синтезу;

- гарантоване забезпечення всім сільськогосподарським тваринам умов життя, що відповідним чином враховують основні аспекти їхнього природного поведіння;
- підтримка оптимального використання та належної охорони водних ресурсів;
- розвиток цінних і сталих водних екосистем та всіх форм життя в них;
- підтримка і розширення біологічних циклів у системі ведення господарства і переробки, включаючи мікроорганізми, земну флору і фауну, рослини та тварини;
- збереження генетичного біорізноманіття виробничих систем та їхнього оточення, включаючи захист рослин, диких птахів і тварин;
- гармонійна рівновага між рослинним і тваринним виробництвом.
- виробництво високоякісного продовольства, сировини та інших продуктів у достатній кількості;
- узгодження виконання робіт у системі виробництва з природними циклами та живими системами ґрунтів, рослинного і тваринного світу;
- визнання більш широкого соціального й екологічного впливу поза та в межах системи органічного виробництва і переробки;
- збереження та покращення родючості та біологічної активності ґрунтів за допомогою місцевих культурних, біологічних і механічних методів замість використання зовнішніх факторів виробництва (ресурсів);
- збереження агро- та біорізноманіття в господарствах та їх оточенні шляхом використання сталої системи виробництва і захист живої природи;
- сприяння відповідальному використанню та збереженню водних ресурсів з усіма їх живими організмами;
- використання в системах виробництва та переробки, наскільки це можливо, відновлюваних ресурсів, запобігання їх втратам і забрудненню;
- стимулювання місцевого й регіонального виробництва та руху продукції до споживачів;
- створення гармонійного балансу між виробництвом рослинної продукції та тваринництвом;
- забезпечення таких умов утримання, в яких свійські тварини виявляють

природну поведінку;

- використання пакувальних матеріалів, які підлягають реутилізації або розкладаються біологічним шляхом;
- забезпечення кожному зайнятому працівникові в органічному землеробстві та переробці його продукції рівня якості життя, який задовольняє вимогам здорового й безпечного середовища;
- спрямованість на встановлення соціально-орієнтованого ланцюга "виробництво-переробка-реалізація" з дотриманням екологічних вимог;
- визнання важливості й необхідності вивчення місцевого досвіду та традиційних форм господарювання.

4.4. Ґрунтознавство, як складова сталого розвитку агрономії

Інтенсивність руйнування і деградації ґрунтів, стан яких визначає не лише ефективність агропромислового комплексу, здоров'я довкілля в цілому, але й рівень національної безпеки та економічної незалежності країни, прискорено зростає. Як зазначає професор, член-кореспондент С.Ю. Булигін вона зумовлена такими процесами, як:

- *дегуміфікація* (від 0,6 до 1 т/га щорічно; 0,4% у середньому втрачено за останні 35–40 років (відповідно 3,5 і 3,1 у 1960 та 1996 рр.);
- *еродованість* (до 40 % загальної площі країни). Щорічно змивається більш як 500 млн. т ґрунту, з яким втрачається 24 млн. т гумусу, 1 млн. т азоту, 700 тис. т фосфору, 10 млн. т калію. Площа еродованих земель щорічно зростає більш як на 80 тис. га. Повний збиток від ерозії вже перевищує 10 млрд. умовних одиниць за рік;
- *від'ємний баланс елементів живлення* (досягає 100 кг/га і більше);
- *переуцільнення* (майже на всій площі ріллі);
- *забруднення* (до 20% земель, особливо міських, приміських та індустриальних районів, мають вміст елементів, що перевищує чи дорівнює МДР);
- *меліорація* – зрошувані ґрунти – підтоплено до 500 тис. га, осолонцьовано й засолено до 10 млн, осушені ґрунти – близько 800 тис. га залишених земель

(деградовані, кислі, зарослі чагарниками), кислі орні ґрунти – 4451 тис. га, солонці й солонцеві сільськогосподарські землі – 3986 тис. га;

- *відсутність стратегії землекористування та охорони земель*, порушення законів землеробства, екологічної рівноваги, нехтування концепцією сталого землекористування.

- *відсутність дійових національної, галузевих і регіональних програм* фетишизація форм власності на землю й нехтування технологіями раціонального використання земель (ніяка, навіть найпрогресивніша приватна форма власності не замінить технологій вирощування культур і охорони ґрунтів);

- *екстенсивність використання земель*, засміченість полів, низька ефективність використання меліорованих земель (близько 6 млн. га), лук, пасовищ, заплавних земель;

- *відсутність* впродовж останніх восьми років будь-яких конкретних кроків щодо:

- розширення природно-заповідних територій;
- виведення частини земель з обробітку, адже площа ріллі надмірна й необґрунтована ні з економічного, ні з екологічного погляду;
- консервація деградованих земель;
- впровадження агролісомеліоративних заходів, гідротехнічних меліорацій, реконструкції осушувальних і зрошувальних систем, хімічних меліорацій;
- рекультивації;
- відсутність налагодженої постійно діючої інформаційної системи про стан і динаміку ґрунтів (моніторинг) навіть у зонах з кризовим становищем;
- відсутність ефективних екологічних важелів у землекористуванні, недосконалість нормативно-правової бази;
- відсутність стабільного й ефективного механізму фінансування заходів щодо охорони земель;
- галузевий підхід до використання земель, розпорошеність землі за різними власниками, зниження рівня керованості в землекористуванні.

Для підтримання сталого розвитку агрономії з точки зору ґрунтознавства необхідно:

- зменшити площі в обробітку на 8–10 млн. га, які перевести в луки і пасовища, що дасть можливість раціонально, з збереженням родючості, використовувати земельні ресурси України;
- на найближчі роки розробити систему хоча б простого відтворення родючості ґрунтів, насамперед за умістом гумусу, азоту, фосфору й калію, що сприятиме поліпшенню ґрунтових умов для стабільності отримання урожаю сільськогосподарських культур;
- обов'язково розробляти щорічні плани підвищення родючості ґрунтів (від країни в цілому до конкретного поля) і вважати їх невід'ємною складовою бізнес-плану господарства незалежно від форми власності;
- вести роботу з запобігання ерозії та деградації ґрунтів і розширення досліджень зі створення в регіонах мережі базових моделей господарств;
- створити мережу на базі інститутів УААН та вищих закладів освіти для ґрунтового моніторингу;
- прийняти Закон "Про охорону земель і родючість ґрунтів", передбачивши організацію Державної служби охорони ґрунтів та здійснення державного контролю за раціональним використанням земельних ресурсів, розробку заохочувальних, організаційних і пільгових умов із метою запобігання ерозії та іншим процесам руйнування і деградації ґрунтів;
- розробити Національну програму охорони земель;
- створити нову карту ґрунтів України на сучасному рівні як науково-теоретичну і науково-практичну основу раціонального землекористування та земельно-товарних відносин.

4.5. Захист рослин, як складова сталого розвитку агрономії

Для переходу на засади сталого розвитку головними напрямками функціональних і структурних перетворень в аграрній сфері повинні стати:

- впровадження екологічно обґрунтованих систем ведення сільськогосподарського виробництва та адаптованих до місцевих умов технологій;
- моніторинг, контроль і прогноз розвитку найбільш небезпечних шкідливих

організмів основних сільськогосподарських культур;

- поглиблення досліджень з гербології та розробка сучасних систем інтегрованого контролю бур'янів у посівах і насадженнях сільськогосподарських культур;

- забезпечення раціонального співвідношення корисних і шкідливих організмів в агробіоценозах та агрофітоценозах;

- застосування мікробіологічних засобів захисту рослин;

- розширене впровадження органічного землеробства, тобто сільськогосподарської діяльності із застосуванням біологічних методів захисту рослин та оптимальним використанням мінеральних добрив;

- впровадження ефективного контролю за використанням генетично модифікованих організмів.

Зазначене вище спонукає до пошуку високоефективних і екологічно безпечних систем захисту рослин, які були б альтернативою хімічному методу. Серед методів інтегрованого захисту рослин важливе місце належить біологічному захисту рослин. Світова практика довела: біологічний метод – важлива складова інтегрованого захисту рослин. Біологічний захист трактується як метод використання живих організмів або продуктів їх життєдіяльності для запобігання чи зменшення збитків, яких завдають шкідливі організми, та створення сприятливих умов для діяльності корисних видів. Практичний інтерес до біологічного методу захисту рослин обумовлено тим, що він безпечний для людини і теплокровних тварин. Біологічні препарати не забруднюють довкілля, проявляють високу селективну дію, зручні для виробництва і мають невичерпні ресурси для нарощування обсягів. Біологічний захист рослин повинен замінити хімічний у всіх випадках, коли це можливо, як основна стратегія системи заходів інтегрованого захисту рослин.

4.6. Селекція, як важливий фактор сталого розвитку сільського господарства

Метою агрономії до цього часу є отримання достатньої кількості продукції рослинництва для задоволення усіх потреб людини. Це положення залишається в основі також і на шляху до сталого розвитку сільського господарства. Аналіз

росту рівня врожайності в ХХІ столітті показує, що поряд з мінеральними добривами, пестицидами і засобами механізації основну роль у цьому процесі зіграло генетичне поліпшення рослин. Так, вклад селекції в підвищення врожайності найважливіших сільськогосподарських культур за останні 30 років оцінюють у 40–80%.

Сучасна селекція характеризується також цілою низкою труднощів і невирішених проблем, до числа найважливіших з яких можна віднести наступні:

- Чим більше ознак селекціонер прагне об'єднати в одному сорті або гібриді, тим нижче темпи штучного відбору, тим більше часу потрібно для створення нового сорту. Наявність негативних генетичних і біоенергетичних за своєю природою кореляцій між ознаками суттєво знижує темпи створення нових сортів.
- Можливості традиційної селекції особливо обмежені при використанні зародкової плазми таксономічних нерідних та віддалених видів. Основною перешкодою при цьому є генетично детерміновані предзиготичні і постзиготичні бар'єри.
- При використанні в якості донорів цінних ознак диких родичів культурних рослин тривалість і масштаби селекційного процесу різко зростають.
- Подальше зростання врожайності з найважливіших культур стримується вже досягнутим високим індексом врожаю (0,5–0,8).
- Посилення залежності варіабельності величини і якості врожаю від нерегульованих факторів зовнішнього середовища, частка яких по основних зернових культурах перевищує 60%.
- При внесенні великих доз мінеральних добрив і меліорантів, використання повного набору пестицидів та засобів механізації відбувається експонентне зростання витрат, що вичерпали ресурс на кожну додаткову одиницю врожаю, в тому числі харчову, калорій, посилюється залежність продуктивності агроєкосистем від техногенних факторів, прискорюються процеси і зростають масштаби забруднення і руйнування навколишнього середовища.
- Антиєволюційні тенденції в селекції і конструюванні агроєкосистем, які проявляються у збільшенні генетичної однорідності сортів і однотипності

агроценозів на протипагу їх агроекологічній спеціалізації, гетерогенності та дизайн-естетичної привабливості.

- При інтеграції селекційно-агротехнічних і генно-інженерних програм в більшості випадків виявляється невідомою генетична природа господарськоцінних кількісних ознак, а також ефектів їх взаємодії.
- Як в традиційній селекції, так і при трансгенезі використання нових генетичних донорів, як правило, вимагає значної попередньої селекційної роботи.

Одна з викликів у насінництві за органічного виробництва є створення бази насінницьких господарств, що мають продукувати органічне насіння. Наразі ця проблема стоїть найбільш гостро з у сіх у цьому питанні.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Рекомендована література

1. Основи сталого розвитку аграрного сектора. Досвід та знання Франції, Чеської республіки, України. // За заг. ред. Я.Сансебе, Т.М. Димань. - Біла Церква, БНАУ. - 2010. - 300 с.

Базова

1. Закон України "Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції", [HTTPS://ZAKON.RADA.GOV.UA/LAWS/SHOW/2496-19](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19)

2. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів, та скасування Постанови (ЄЕС) № 2092/91,

3. Постанова комісії (ЄС) №889/2008 від 5 вересня 2008 р. Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради (ЄС) №834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів.

4. Декларация Рио-де-Жанейро про окружающую среду и развитие от 14 июня 1992 го-да // Международное публичное право. Сборник документов. Т.2. - М.: БЕК, 1996. - С. 135-138. - Комісія ООН зі сталого розвитку. Офіційна веб-сторінка: [електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.un.org/russian/esa/desa/aboutus/dsd.html>
5. Програма дій „Порядок денний на XXI століття” („AGENDA 21”). Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт „Планета Земля” 1992.) - Київ „Интелсфера”: 2000.- 359 с.
6. "Резолюция «Программа действий по дальнейшему осуществлению Повестки дня на XXI век» // <http://www.un.org/russian/conferen/summit5/rsl9-2.pdf>.
7. Sustainable Development: A Critical Review" by Lele, S. 1991. World Development vol. 19, # 6, pp. 607 – 621.

Допоміжна

1. Герман Л.М., Підлісник В.В., Юхновський І.Р. Шляхи сталого розвитку сільського господарства України за результатами вивчення суспільної думки //Економіка АПК. - 2007. - №2. - С. 149 - 154.
2. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. К.: Интелсфера, 2001. - 312 с.
3. Йоханнесбургская декларация по устойчивому развитию // http://www.un.org/russian/conferen/ wssd/docs/decl_wssd.pdf.
4. Кара-Мурза С. Концепция золотого миллиарда и Новый мировой порядок [електронний ресурс]. - Режим доступу: http://burkina-faso.narod.ru/kara/oro_1.htm
5. Комісія ООН зі сталого розвитку. Офіційна веб-сторінка: [електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.un.org/russian/esa/desa/aboutus/dsd.html>
6. Котікова О.І. Зміст поняття сталого розвитку. //Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvnu/ekonomika/2007_12/R5/5.pdf
7. Масловська Л. Регіональні програми сталого розвитку (Науково-методичні аспекти) //Економіка. Фінанси. Право. - 2003. - №1. - С. 3 - 6.
8. На меті - сталий розвиток: Сталий розвиток України очима науковців

//Вісник Національної академії наук України. - 2007. - №2. - С. 14 - 44.

9. Павлов О. Сільські території в контексті концепції сталого розвитку //Вісник Нац. академії держ. управління при Президентові України. - 2006. - №1. - С. 247 - 254.

10. Пустовіт Н.А. Визначення потреб України в освіті в інтересах сталого розвитку //Екологічний вісник. - 2006. - №6. - С. 18 - 19.

11. Ріо-де-Жанейрська декларація по навколишньому середовищу та розвитку // <http://www.un.org/russian/document/declarat/riodecl.htm>.

12. Рой Ю. Альтернативи сталому розвитку немає: (Саміт WSSD-2002. Людина. Планета. Розвиток. Соціально-екологічні проблеми.) //Надзвичайна ситуація. - 2002. - №11-12. - С. 43 - 45.

15. Інформаційні ресурси

1. Атаманюк Ю.А. Шляхи виживання людства // Міське господарство України. - 2009 - №2 - С.26 - 29.

2. Бадрак О., Шостак Л. Цілі та пріоритети сталого розвитку України //Економіка України. - 2002. - №10. - С. 30 - 37.

3. Барцев С.И., Межевикин В.В., Охонин В.А. Принцип замкнутости, оптимальное природопользование и устойчивое развитие //Энергия: экономика, техника, экология. - 2005. - №5. - С. 28 - 34.

4. Белоконь А., Владимирский Б. Устойчивое развитие университетов: подходы к принятию управленческих решений //Альма матер (вестник высшей школы). -2003. - №6. - С. 3 - 8.

5. Бицюра Ю. До проблеми визначення понять сталого економічного розвитку //Економіст. - 2006. - №5. - С. 62 - 65.

6. Бицюра Ю. Загальна модель розширеного відтворення як основа сталого економічного зростання //Економіст. - 2006. - №11. - С. 54 - 58.

7. Борщук Є.М. Глобальна енергетична проблема і концепція стійкого розвитку: (Економіка та екологія) //Актуальні проблеми економіки. - 2006. - №11. - С. 218 - 226.

8. Борщук С, Загорський В. Концепція сталого розвитку і проблеми

- оптимізації еколого-економічних систем // Регіональна економіка. - 2005. - №3.-С. 113-119.
9. Васюта О. Розвиток еколого-економічний // Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3 / Редкол.: ...С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. - К.: Академія, 2002. - С. 282.
10. Вебер А.Б. Устойчивое развитие и проблема ценностей. - М.:Ин-т социологии РАН, 1999. - 122 с.
11. Веклич О.О. Сучасний стан та ефективність економічного механізму екологічного регулювання // Економіка України. - 2003. - № 10. -С. 62-70.
12. Вікіпедія [електронний ресурс]. - режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/сталий_розвиток
13. Галушкіна Т.П., Сударкін О.О. Сталий розвиток прибережних зон: комплексне управління та нова співпраця / Веб-сторінка конференції International Conference on Freshwater, Bonn, Germany; <http://www.water-2001.de/2001> с.3-4.
14. Герасимчук З. Комплексна оцінка рівня сталого розвитку регіонів України //Економіка України. - 2002. - №2. - С. 34 - 43.
15. Гиросов Э.В., Г.В. Платонов Мир в поисках концепции устойчивого развития // Вестник Московского университета. - Серия 7. - Философия. - № 1. - 1996. - С. 3-14.
16. Глобальний екологічний фонд http://www.aris.kg/our_partners/org/gef/
17. Горбань А.В. Здоровый образ жизни как объект познания (социально-философский анализ) // Культура народов Причерноморья. - 1999. - № 10. - С. 142-146.
18. Горбань А.В. Проблемы и перспективы глобального и регионального стабилизирующего развития: социально-философский анализ // Культура народов Причерноморья. - 1998. - № 3. - С. 122-127.
19. Горбань А.В. Стратегии реализации концепции устойчивого развития (социально-философский аспект) // Культура народов Причерноморья. - 2003. - № 45. - С. 25-28.
20. Горбань А.В. Сценарии устойчивого развития: образовательная парадигма // Вестник СевГТУ. Выпуск 46: Философия. - Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2003. - С. 158-164.

21. Горбань А.В. Устойчивое развитие: от политической доктрины к научной теории // Ученые записки ТНУ им. В.И. Вернадского. Серия Философия. - Том 15 (54), № 2. - Симферополь, 2002. - С. 143-149.
22. Горбань А.В. Экологическая культура - мировоззренческая сущность и ценностная ориентация экологии человека // Культура народов Причерноморья. - 2001. - № 20. - С. 164.
23. Горбань А.В. Экология человека: системный подход к определению понятия // Культура народов Причерноморья. - 1999. - № 6. - С. 302-306.
24. Горбань А.В. Этапы взаимодействия общества и природы (социально-философский анализ) // Культура народов Причерноморья. - 1999. - № 6. - С. 107-111.
25. Гринів Л.С. Концептуальні засади просторової парадигми екологічно збалансованої економіки // Регіональна економіка. - 2001. - № 4. - С. 54
26. Гуриева Л. Стратегия устойчивого развития региона // Проблемы теории и практики управления. - 2007. - №2. - С. 46 - 58.
27. Дейнеко Л., Хлобистов Є. Сталість соціально-економічного розвитку за умов суспільних трансформацій // Регіональна економіка. - 2005. - №4. - С. 22 -
28. Демченко В.В. Проблемы и перспективы устойчивого развития горных территорий // Регіональна економіка. - 2006. - №4. - С. 276 - 282.
29. Дергачова К. Концепція сталого розвитку у науково-практичному вимірі // Політичний менеджмент. - 2004- №4 - С.118-125.
30. Дідух Я. Енергетичні проблеми екосистем і забезпечення сталого розвитку України // Вісник Національної академії наук України. - 2007. - №4. - С. 3 - 11.
31. Дорогунцов С.І., Ральчук О.М. Управління техногенно-екологічною безпекою парадигми сталого розвитку: концепція системно-динамічного вирішення. - К.: Наукова думка, 2001. - С. 38-65
32. Дрейер О.Н., Лось В.А. Экология и устойчивое развитие. Учебное пособие. М.: 1997. - 224 с.
33. Друянов В. Экологическое образование и устойчивое развитие // Энергия: экономика, техника, экология. - 2003. - №3. - С. 53 - 57.
34. Електронний ресурс // [Wikipedia.org/wiki/Податок Тобіна](https://wikipedia.org/wiki/Податок_Тобіна)
35. Електронний ресурс // [Wikipedia.org/wiki/Сталий розвиток](https://wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток)

36. Ермилов С.Ф. Енергетична політика в контексті сталого розвитку держави //Економіка і прогнозування. - 2006. - №2. - С. 9 - 24.
37. Європейське майбутнє - у поглибленні відносин з НАТО // Уряд, кур'єр. - 2005. - 24 лют. - С. 21
38. Єфремов О. Сталий чи гармонійний розвиток: чому віддати перевагу? // Економіка України. - 2008. - №2 - С.83-88
39. Заец Р.В. Предпосылки и проблемы прогнозирования процессов перехода к экоустойчивому развитию. // Наука та наукознавство, - 2006 - №3 - С.101-117
40. Закон України „Про основи національної безпеки України” №964-IV від 19.06.2003
41. Згуровський М.З. Сталий розвиток регіонів України. - К.: НТУУ «КПІ», 2009. [Електронний ресурс] - Доступно з : http://activity.wdc.org.ua/ukraine/Isd_ukr-2400dpi-10.pdf.
42. Калинин В.Б. Устойчивое развитие в схемах и пояснениях // Вестник АсЭкО.-2003.- №4,С.1-16
43. Карпенков С.Х. Устойчивое развитие и естественно-научное образование: как нам избежать глобальной катастрофы, нависшей над человечеством //Высшее образование сегодня. - 2004. - №8. - С. 44 - 52.
44. Катаева М.С. Социально-антропологический аспекты информационного общества устойчивого развития //Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії / Ред. Воронкова В.Г. - Запоріжжя, 2003. - Вип. 14. - С. 88 - 96.
45. Кинг А., Шнайдер Р. Первая глобальная революция: Докл. Римского клуба. - М.: Прогресс, 1991. - 340 с.
46. Кіндратець О.М. Як забезпечити сталий розвиток //Політика і час. - 2005. - №9-10. - С. 41 - 49.
47. Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України // Відомості Верховної Ради України.-- 1997.-- № 10.-- Ст.85.
48. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (проект)київ 2011 // Розроблений відповідно до Закону України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» (розділ 2 частина III) та доручення Кабінету Міністрів України від 01.07.2010 р.

№ 38719/1/1-10.

49. Концепція реформування місцевих бюджетів сприятиме сталому розвитку регіонів //Праця і зарплата . - 2007. - 8 июнь. - С. 3.

50. Коробко Б.П. Стан, можливості та основні завдання щодо розвитку технологій використання поновлюваних джерел енергії в світі та в Україні в контексті забезпечення сталого розвитку //Винахідник і раціоналізатор. - 2001. - №1. - С. 9 - 13.

51. Котвицька Н.М. Методичні підходи щодо створення системи моніторингу стійкого розвитку економіки //Держава та регіони. Сер. "Економіка та підприємництво". - 2006. - №3. - С. 156 - 159.

52. Крайнік О.М. Формування концепції сталого економічного розвитку як основи досягнення нової якості та стандартів життя в контексті євроінтеграції //ХІ науково-технічна конференція студентів, магістрантів, аспірантів і викладачів ЗДІА, 17-21 квітня 2006 р.: Тези доповідей / Ред. Пожуєв В.І. - Запоріжжя, 2006. - Ч. VI. - С. 12 -

53. Мантатова Л. Духовные основы экологического воспитания в контексте устойчивого развития //Альма матер (вестник высшей школы). - 2002. - №6. - С. 32 - 35.

54. Международная конференция по финансированию развития www.un.org/russian/conferen/ffd/

55. Механізми фінансування сталої енергетики. Інформаційний листок ЄБРР

56. Наше общее будущее. - М.: Прогресс, 1989. - 374 с.

57. Онуфрік І.П. Економічне зростання, сталий розвиток та українські реалії. // Вісник Національного лісотехнічного університету України- 2009. ? Вип. 19.7 - С.180-186

58. Оценка прогресса, достигнутого со времени проведения Конференции Организации Объединенных Наций по окружающей среде и развитию // <http://www.un.org/russian/conferen/summit5/age21-2.htm>.

59. Пастернак-Таранушенко Г. Результаты дослідження шляхів забезпечення економічної безпеки України// Економіка України. - 1999. -- №2.

60. Писарев В. Д. Глобальная стратегия устойчивого развития: опасные тенденции и превентивные меры России. – М.: РАН. Ин-т США и Канады, 1999. –

51 с.

61. План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию // http://www.un.org/russian/conferen/wssd/docs/plan_wssd.pdf.

62. Програма дій "Порядок денний на XXI століття" ("AGENDA 21"). Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт "Планета Земля" 1992.) – Київ "Інтелсфера": 2000. - 359 с.

63. Романів М.В. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіону // Фінанси України. - 2003. - №1. - С. 60 - 63.

64. Садовничий В. Роль образования и науки при переходе к устойчивому развитию // Альма матер (вестник высшей школы). - 2002. - №10. - С. 9 - світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку (сід-україна) <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development>

65. Семенюк Е. Развитие стальной // Экономическая энциклопедия: У трёх томах. Т. 3 / Редкол.: ...С.В. Мочерный (відп.ред.) та ін. - К.: Академія, 2002. - С. 283.

66. Сологуб О.П. Реформування системи екологічного управління в умовах сталого розвитку // Формування ринкових відносин в Україні. - 2007. - №3. - С. 110 - 113.

67. Стасюк Л.Л. До питання про створення моделі суспільства стійкого розвитку. // Держава і право - 2008 - №40 - С.680-686

68. Статюха Г.А., Комаристая Б.Н. Стандарты управления окружающей средой и связь с устойчивым развитием // Вісник Вінницького політехнічного інституту. - 2006. - №5. - С. 63 - 66.

69. Субботин С.А. Ядерная энергетика и устойчивое развитие // Энергия: экономика, техника, экология. - 2004. - №10. - С. 12 - 20.

70. Тарасова О.В. Концепция устойчивого развития общества: [электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.posoh.ru/tend/intern_org/htm/ust-razv.htm

71. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України: (Формування екологічнобезпечної економіки, ресурсо-екологічних і природоохоронних проблем) // Вісник Національної академії наук України. - 2002. - №2. - С. 31 - 40.

72. Урсул А. Д. Перспективы эволюции государства в модели устойчивого развития // Общественные науки и современность. - 1996. - №2. С. 134 – 144.

73. Урсул А., Романович А. Всемирный саммит по устойчивому развитию: итоги, надежды, перспективы //Альма матер (вестник высшей школы). - 2003. - №4. - С. 3 - 13.
74. Урсул А.Д. Перспективы эволюции государства в модели устойчивого развития // Общественные науки и современность. - 1996.- №2. С. 134 - 144.
75. Чухно А. Актуальные проблемы стратегии экономического и социального развития на современном этапе //Экономика Украины. - 2004. - №5.- С. 14-23
76. Шевчук В. Глобальна місія України і національна модель сталого розвитку //Економіст. - 2006. - №1. - С. 62 - 65.
77. Шиян Д.В. Сталий розвиток сільського господарства: виникнення, сутність і зміст //Економіка АПК. - 2006. - № 5. - С. 35 - 41.
78. Шлапак М.Ю. Природний капітал як базовий понятійний елемент екологічного рахівництва / М.Ю.Шлапак // Регіональна економіка. - 2010. - № 2. - с. 106-111.
79. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. - К.: НІСД, 1997
80. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям дослідження. // Управління економікою: теорія і практика. - 2008 - № 4 - С. 36-42
81. Якість економічного зростання: Пер. з англ. / В.Томас, М.Дайламі, А.Дарешвар та ін.; Наук. ред. пер. О.Кілієвич. - К.: Основи, 2002. - 350 с.

Адреси сайтів в INTERNET

1. A one-to-one comparison of the EU organic regulation with the Naturland
2. Bartlett A. Reflections on Sustainability, Population Growth and the Environment // Renewable Resources Journal. - Vol. 15. - № 4. - Winter, 1997-98. - P. 6-23.
3. Carter N. The Politics of the Environment. Ideas, Activism, Policy. Copyright Cambridge University Press. Published November 2001. 382 p.
4. Daly H.E. Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development. - Boston, MA: Beacon Press, 1996. - 253 p.
5. Summary of the Bio Suisse Standards Information note for producers outside of Switzerland (last update 01/2017)

6. Summary requirements USDA final rule, national organic program (NOP) in addition to requirements of Regulation (EEC) N° 2092/91
7. The End of Economic Growth
<http://www.preservenet.com/endgrowth/EndGrowth.html>
8. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA>
9. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B5_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5
10. <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/273-stalyi-rozvytok-yak-paradygma-suspilnogo-zrostannya-21-st>
11. http://www.br.com.ua/referats/Econom_teoriya/10344.htm
12. http://library.kiwix.org/wikipedia_uk_all/A/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA.html
13. ... <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/16886>
14. http://www.esz.org.ua/?page_id=2965
15. <http://www.unep.org> – Програма ООН з навколишнього середовища.
16. <http://www.eco-forum.org> – Сайт Європейського екофоруму;
17. <http://www.ecolife.ru> – Екологія і життя. Дискусійний екологічний клуб журналу.
18. http://www.europa.eu.int/comm/dgs/environment/index_en.htm – Веб-сторінка Екологічної програми Європейської комісії.
19. http://ec.europa.eu/food/food/foodlaw/traceability/factsheet_trace_2007_en.pdf
20. http://ec.europa.eu/food/food/index_en.htm
21. <http://eur-lex.europa.eu/en/index.htm>
22. <http://www.fao.org/home/en/>

Стратегія сталого розвитку в сільському господарстві. Методичні вказівки до проведення практичних занять для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня освітньої програми «Агрономія» за кредитно-трансферною системою навчання

Козак Леонід Андрійович

Редактор

Комп'ютерна верстка

Здано до складання . Підписано до друку 2019.

Формат 60×84 1/19. Ум. др. арк. Зам. –240. Тираж 100 Ціна –.. грн. к.

Редакційно-поліграфічний сектор РВІКВ БНАУ

09117, Біла Церква, Соборна площа, 8; тел. 3–11–01.